

УРАХУВАННЯ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЧИТАЧІВ ПІД ЧАС ХУДОЖНЬОГО ОФОРМЛЕННЯ ДИТЯЧИХ ВИДАНЬ (НА ПРИКЛАДІ ВИДАВНИЦТВА «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»)

Розглянуто теоретичні та практичні аспекти художнього оформлення дитячих видань з урахуванням можливостей сприймання книги як художнього предмета реципієнтами різних вікових груп.

Ключові слова: художнє оформлення, ілюстрування, художній образ, шрифтова режисура, кегль, акцентування.

Визнання духовної, науково-освітньої і культурно-творчої функції книги в суспільстві є одним із пріоритетних напрямків державної політики в сфері книговидавництва. Книга – це універсальний інструмент формування людини, формування нації, формування держави. І ключову роль у цьому процесі відіграє дитяча книга. Оскільки саме вона є одним із засобів формування моральної та інтелектуальної культури молодого покоління. Ось чому розвиток дитячого книговидавництва настільки важливий для створення сучасного інформаційного суспільства.

Однією з головних заповорок успішної дитячої книги є якісне ілюстрування та художнє оформлення. Дитяча ілюстрація має низку специфічних особливостей, які обов'язково повинні враховуватися під час оформлення видань для маленьких читачів. Сучасні науковці активно обговорюють питання створення та оформлення дитячої книги. Цьому питанню присвячені праці таких дослідників, як А. Костецький [2], Є. Огар [3,4,5,6], Н. Дзюбишина-Мельник [1] та ін. Але, на жаль, питання дотримання сучасними видавцями норм та правил, що складають підґрунтя художнього оформлення дитячої книги, недостатньо досліджені, що й зумовлює актуальність подальших наукових розвідок у цьому напрямку.

З віком вимоги дитини до ілюстрації – її змісту, композиційного вирішення, манери виконання, кольору – змінюються. Змінюється й кількісне та якісне співвідношення між текстом та ілюстративним рядом, їхня роль в адекватному переданні закладеної автором інформації, у створенні відповідної емоційної атмосфери. З переходом від однієї вікової групи до іншої увага юного читача поступово переходить від інформації, що міститься в графічному образі видання, на інформацію, закладену в тексті.

Дослідники виділяють три етапи сприймання дитиною образотворчого мистецтва, і кожний з них має свою специфіку [25, 146].

Перший етап відповідає вікові 3-5 років. Наймолодші користувачі книги насправді лише слухачі, для яких процес читання опосередкований і полягає переважно в слуханні кимось читаного тексту, уважному розгляданні малюнків, прискіпливому відшукуванню на них візуального підтвердження почутого.

Тому основна увага під час підготовки видань для цієї категорії реципієнтів повинна зосереджуватися на проблемі їхнього ілюстрування: на виборі відповідної манери, техніки, способі розкриття змісту ілюстрацій, визначенні оптимального співвідношення в ілюстрації основних і другорядних деталей, їх колірному та форматному вирішенні тощо, а також на питаннях архітектури видання (йдеться про використання нетрадиційної книжкової форми).

Діти цього віку ще не можуть аналізувати образ, який розглядають, тому це розглядання має загальний характер. Малюків передовсім цікавлять речі, що їх оточують, найпростіші явища навколишнього життя. Їх і слід зображати. Важливо при цьому в ілюстрації виокремити основне, змалювати об'єкт у загальних рисах, натомість деталі випустити, адже в такому віці мислення дітей є спрощеним, вони ще не вміють відокремлювати головне, суттєве від другорядного.

Логіка дошкільнят і молодших школярів опирається на пряме, безпосереднє зіставлення фактів та явищ. Малюнки-ілюстрації сприймаються ними як точне відображення дійсності, майже як сама дійсність. Тому важливо, щоб зображення добре пізнавалися, були зрозумілими, містили певну «дозу» реалізму. В образотворчому матеріалі для малюків повинні домінувати «чисті» кольори, насичені і яскраві – вони створюють позитивний настрій. Дитині дошкільного і молодшого шкільного віку властиво «вживатися» в предмет, намагатися по-акторськи показати його функції. Зважаючи на таку психологічну особливість потенційних читачів, художник може застосовувати в ілюстрації несподівані ігрові прийоми: поруч з основними ілюстраціями можна ввести додатковий персонаж стороннього спостерігача, який би пантомімно передавав настрій тієї чи іншої ситуації. «Ілюстративна» гра дає можливість дитині самовиражатися, створює відчуття присутності в зображуваних подіях, у колі дійових осіб.

У групі видань цієї вікової категорії видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» можна виділити книжку «Сорока-Білобока», ілюстровану Оленою Рубановською. Чисті, яскраві, виразні ілюстрації поєднуються з текстом на білому фоні. Герої книги одягнуті в національний одяг і мешкають у справжній українській хатинці з піччю, глечиками і дерев'яними ложками. В оформленні тексту використовується масивний рублений шрифт чорно-жовтого кольору. На одному розвороті книги розміщено не більше п'яти слів, саме тому ця книга є дуже зручною для першого знайомства малят з літерами. Зручності також сприяє простота тексту та цікаві, «живі» малюнки.

Прикладом бездоганного оформлення книжок для дітей віку 3-5 років є «Історія одного поросятка» Юрія Винничука, яку проілюстрував Олег Петренко-Заневський. «Історія одного поросятка» – оповідання про пригоди, з великою кількістю персонажів та динамічним сюжетом. Саме тому ілюстрації мають динамічний, а якоюсь мірою навіть кінематографічний характер. Для полегшення сприймання тексту автор покадрово зображає пригоди Поросятка. На одній сторінці може бути декілька таких кадрів, але вони чітко відмежовані один від одного графічними об'єктами. Так, зверху на сторінці ми бачимо рідне

село Поросяти, друга картинка ілюструє подорож із села до міста, на третій картинці замальовується знайомство Поросяти з міською громадою.

Родзинкою видання є своєрідна етнографічність малюнків. Олег Петренко-Заневський використовує елементи оформлення Гуцульської кераміки. Орнамент гуцульської кераміки в основному складався з рослинних і анімалістичних мотивів, часто зустрічаються стилізовані людські фігури та жанрові сцени. Для нього характерні стилізовані рослинні та геометричні мотиви: листочки, галузки, кранки, кривулі, колові та спіральні лінії, розписані зеленими та темно-коричневими фарбами на тонованому ясному фоні. Кераміку також прикрашали сюжетними композиціями, що відображають побут селян, полонинських пастухів, міщан та військових.

Другий етап відповідає віковій дитини 6-11 років. Він характеризується інтенсивним пізнанням і водночас опановуванням навички читання, активним розвитком спостережливості, мислення. Це й визначає «ілюстративні» смаки дітей: їм найбільше подобаються виразні, реалістичні малюнки чистої колористики. У виданнях для дітей, що роблять перші самостійні кроки в читанні (вивчають абетку, основи складання слів, навчаються будувати речення), суттєво підноситься роль тексту. Він стає не лише джерелом пізнавальної інформації або емоційної та естетичної насолоди, а й безпосереднім об'єктом вивчення. З огляду на це особливого значення набуває питання, по-перше, якості змісту та мовного втілення текстів, по-друге, шрифтової режисури, розставлення необхідних акцентів за допомогою всіх можливих графічних та композиційних засобів складання та верстання.

Головне – у будь-який спосіб зосередити увагу дитини на об'єкті вивчення, пожвавити процес навчання, перетворити його на гру, розвагу. В ілюструванні таких видань паралельно з конкретними образами-персонажами можуть з'являтися образи-метафори, алегорії, складніші для сприйняття, проте ефективніші для розвитку уяви та мислення дитини.

Яскравим прикладом правильного ілюстрування книжок для дітей цієї вікової групи є «Хатка, яку збудував собі Джек». У цьому виданні більше інформаційне навантаження несе графічний образ. Ілюстрації займають три чверті площі розвороту, текстова ж частина складає дві строфи. Малюнки точно та детально відображають текстову частину. Так, на першій сторінці ілюстратор Кость Лавро точно за текстом зобразив хатинку Джека: з віконцем, у яке заглядає сонце, з коморою, в якій лежить пшениця, з соняхом та синицею, яка викрадає пшеницю. Всі ілюстрації виконані у теплій кольоровій гамі, кольори природні та чисті.

Форматування віршів на сторінках «прапорцеве». Перша літера кожної нової строфи виділена кольором. Текст складений 16 кеглем, чорний шрифт на білому тлі зручний для читання, що дуже важливо, оскільки діти цього віку роблять перші кроки в читанні.

Також хотілося б проаналізувати художнє оформлення книжки Сашка Дерманського «Чудове чудовисько». Ілюстрації виконав Максим Паленко. У цьому виданні інформаційність ілюстрації відходить на другий план, більша

роль надається тестовій частині. Малюнки виконують доповнювальну функцію, зображення розширюють розуміння тексту, показують якийсь фрагмент у межах цілого або, навпаки, подають ціле в окремих його складових. Окрім того, ілюстрації часто викликають у читача додаткові переживання, що підвищує здатність книги різнопланово впливати на емоційну сферу юної особистості. Кожна нова глава книжки має назву та чорно-білу ілюстрацію, яка розміщена зверху сторінки, та займає приблизно одну другу площі сторінки. Чорно-біла гама вибрана не випадково, ілюстрація не відволікає уваги від тексту, вона поглиблює зміст, або інтригує читача. Наприклад, частину «Не хімік. Стопудово» проілюстровано зображенням чоловіка, оточеного ковбасами, який наливає у банки кров. Так художник з автором поступово вводять у текст нового загадкового персонажа.

Оскільки текст призначений для самостійного читання дитини, яка лише починає сприймати текстову інформацію, велике значення має шрифтове рішення видання. Текст, складений рубленим шрифтом нормального прямого накреслення, використовується 14 кегль та інтерліньяж 4 пункти, тобто виконуються усі гігієнічні вимоги для шрифтів цієї вікової категорії. Такий шрифт буде читатись зручно та швидко. Окрім того, кількість слів у реченні не перевищує п'ятнадцяти, автор не використовує складної незнайомої лексики, у тексті багато іменників та дієслів, кількість прикметників не перевищує двадцять відсотків.

У дітей 12-15 років поруч з розвиненою уявою і здатністю абстрактно мислити з'являється прихильне ставлення до стилізованої ілюстрації, «ілюстрації напівтонів». Підлітків уже більше цікавить динаміка рухів, важливими стають деталі, подробиці, причиново-наслідкові зв'язки між подіями та явищами. В ілюстраціях вони шукають відповідь на запитання про сутність речей. Зовнішні атрибути їх вже цікавлять менше. Це дає можливість художнику однією чи серією ілюстрацій пов'язати початок і кінець, причину і наслідок тих чи інших подій. Зміст ілюстрацій для дітей підліткового віку пов'язується з їхніми уявленнями про ідеал. Зображення мають бути сповнені романтизму, пафосу, героїки, психологізму і яскраво вираженої індивідуалізації характерів.

Саме такі ілюстрації створив Владислав Єрко до роману «Ритуал» українських фантастів Марини та Сергія Дяченків. Ілюстровано тільки обкладинку та шмуцтитули розділів, але саме вони допомагають поринути в атмосферу твору, налаштуватися на правильний лад. Чорно-білі малюнки на білому глянцевому папері насичені різноплановими деталями, що точно передають символіку твору. Майже на всіх ілюстраціях зображені головні персонажі твору, оточені предметами, деталями, частинами інтер'єру, що є ключовими в певному розділі. Художник наштовхує читача, веде за собою, в той же час не розкриваючи нічого зайвого.

Цікавим з точки художнього виконання є енциклопедія «Український космос». Великоформатне ошатне подарункове видання містить велику кількість пізнавальної образотворчої інформації. У пізнавально-навчальному

плані зображення енциклопедії пояснює, унаочнює окремі фрагменти текстового повідомлення, наголошує на важливих деталях, на зоровому рівні розширює і поглиблює уявлення дитини про навколишню дійсність, розвиває спостережливість, кмітливість тощо. В цій вишукано проілюстрованій Віктором Гаркушею енциклопедії чимало цікавих креслень, фотографії з сайту NASA та фотоальбому Національного космічного агентства України. І дібрані вони так, що навіть наймолодшому та «найгуманітарнішому» читачеві стає зрозуміло, як саме влаштовано той чи інший пристрій тощо. Наприклад, стаття «Запуски українських ракет-носіїв у світі» проілюстрована не лише картою світу з позначками місця запуску ракет. Також на малюнку представлені самі ракети, з точною побудовою, назвою та номером.

Відповідно до віку юного читача змінюються такі параметри адресованої йому ілюстрації, як контур, деталі, колір, пластичність, фактура, формат. Так, у виданнях для малюків зображення має бути максимально розвантаженим від деталей, та поступово, з дорослішанням читача-глядача, їх кількість мусить постійно зростати. Це зумовлено відповідними навчально-розвивальними настановами – книжки покликані допомагати дитині у формуванні найповніших уявлень про предмети та явища навколишнього світу. Поступово увиразнюється не підкреслена у виданнях для наймолодших пластичність зображення, з кожним роком більш визначеним стає простір.

З дорослішанням дитини-читача змінюються також форми зв'язку між змістом тексту та ілюстрацій. Перший варіант цих «взаємин» є доволі традиційним: відомості, які містяться в словесному повідомленні, є основними, інформація ж, яка подається через ілюстрацію, їх лише доповнює. У другому випадку ілюстрація і текст «міняються ролями»: зображення подає найбільш узагальненні відомості, а словесний текст їх ніби коментує, доповнює конкретними деталями. Третя ситуація складається тоді, коли ілюстрація і текст пов'язані між собою лише спільністю теми, тобто словесний текст розповідає про одне, ілюстрація – про інше, об'єднує їх лише читач – власними зусиллями. І при четвертому варіанті текст і ілюстрація створюють смислову цілісність: зрозуміти поодиноці їх неможливо.

Отже, всім учасникам творчого процесу підготовки майбутнього видання слід пам'ятати, що дитина є творчою особистістю, внутрішньо близькою до професійного художника. Мистецтво, створюване для дітей, у жодному випадку не може бути спрощеним, як адаптований текст чи переказ. Воно має бути навіть більш складним, ніж для дорослих, бо призначене для дуже чутливого глядача. Спосіб описування дійсності або спосіб передання інформації в ілюстрації особливий. Потрібна яскрава і захоплива художня інтерпретація реальних предметів і явищ життя, узгоджена з можливостями сприймання маленького читача.

Для всіх вікових груп читачів важливо, щоб ілюстрація в сучасній книжці була сучасною – і за духом, і за формою. Дитяча ілюстрація здатна формувати естетичний смак дитини, вчити асоціативно мислити, «читати» образи, розвивати спостережливість. Для цього вона має бути майстерно виконана і

доцільно використана у виданні. Тематика, манера і стиль виконання ілюстрацій залежать від виду літератури, жанру і тематики твору, його цільових настанов, віку читацької аудиторії.

Дитяча ілюстрована книжка, залишаючись річчю, яку використовують роками, інколи навіть кілька поколінь, це своєрідний індивідуальний мікросвіт мистецтва, що доступний юному читачеві і постійно стимулює його уяву і почуття. У ній ніби сфокусовані виразові можливості і прийоми багатьох суміжних мистецтв. І річ не в тому, що всі види пізнавальної і духовної інформації ілюстрована книжка подає дитині в художній формі – її предметно-образна специфіка має бути розрахована на природну здатність дитячої особистості активно, творчо сприймати художній образ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюбишина-Мельник Н. Художній стиль і мова творів для дітей [Текст] / Н. Дзюбишина-Мельник // *Культура слова*. – К. : Наук. думка, 1992. – Вип. 42. – С. 85-90
2. Костецький А. Дещо про дитячу літературу // *Українська дитяча література: Хрестоматія* [Текст]: У 2 ч. / Упор. І. Луценко, А. Подолинський, Б. Чайковський. – К. : Вища школа, 1992. – Ч. 2. – С. 21.
3. Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки : навчальний посібник для студентів вузів [Текст] / Е. І. Огар – Львів : Аз-Арт, 2002. – 158 с.
4. Огар Е.І. Особливості семіотики сучасної дитячої книжки / слово – зображення – форма [Текст] / Е. І. Огар // *Книга і преса в контенті культурно-історичного розвитку суспільства: Зб. наук. праць*. – Львів., 1998. – № 8 – С. 33-52
5. Огар Е.І. Типологічний аналіз сучасної книги для дітей [Текст] / Е. І. Огар // *Львівська наук. б-ка ім. В.Стефаника*, 1999. – № 6. – С. 371-384.
6. Огар Е.І. Українська дитяча книжка: сучасний стан і перспективи [Текст] / Е. І. Огар // *Діалог культур: Україна у світовому контенті. Мистецтво і освіта : зб. наук. праць*. – Львів, 1998. – № 3. – С. 308-313

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

Матеріали науково-звітної конференції викладачів кафедри журналістики
Інституту української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ДОПОВІДЕЙ

Київ-2011

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Жацько Віктор Олексійович – доктор філософських наук, професор, академік Академії вищої освіти України, завідувач кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (головний редактор)

Висоцький Анатолій Васильович – кандидат філологічних наук, професор, директор Інституту української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова

Куляс Павло Петрович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Харчук Олена Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Чепуренко Яна Олексіївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Харитоненко Олена Іванівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Карпенко Віталій Опанасович – професор, завідувач кафедри журналістики Університету «Україна», доктор суспільно-економічних наук Українського Вільного Університету (Мюнхен)

Вартанов Григорій Іванович – доктор історичних наук, професор

Рекомендовано до друку

кафедрою журналістики Інституту української філології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Протокол засідання кафедри № 7 від 28 березня 2011

Затверджено

на засіданні Вченої Ради Інституту української філології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Протокол засідання № 9 від 27 квітня 2011

A18 **Актуальні проблеми теорії соціальних комунікацій: Матеріали науково-звітної конференції викладачів кафедри журналістики Інституту української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова [Текст] : збірник наукових доповідей / Інститут української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К.: Ореол-сервіс, 2011. – 68 с.**

У наукових доповідях викладачів кафедри журналістики НПУ ім. М.П. Драгоманова розкриваються актуальні проблеми видавничої справи, редагування, інформаційно-бібліотечної діяльності. Збірник призначений для викладачів, наукових працівників, аспірантів і студентів.

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Жадько В.О.

Освітнянські аспекти «філософії серця» в педагогічній діяльності Василя Сухомлинського...6

Шпак В.І.

Шляхи модернізації національної системи освіти за напрямком «Соціальні комунікації».....12

Пекур О.В.

Роль бібліотеки в інформаційно-освітньому середовищі вищого навчального закладу.....19

НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Чепуренко Я.О.

«Інформаційні ресурси» як міжгалузеве поняття: до постановки питання.....26

Валуєва Є.О.

Основи пошуку інформації як вагома складова інформаційної культури особистості.....29

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПИСЕМНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЗАСОБАМИ РЕДАГУВАННЯ

Куляс П.П.

Фразеологічний та синтаксичний складники суржиків в писемній комунікації.....36

Харчук О.В.

Сучасна навчальна книга: проблеми редагування.....45

Харитоненко О.І.

Особливості функціонування різних видів дефініцій у навчальній літературі.....54

Шевчук С.В.

Урахування вікових особливостей читачів під час художнього оформлення дитячих видань (на прикладі видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»).....59